

УДК 378.147.091.016:811.111

ДІАХРОНІЧНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

О.О.Малінка

Анотація. У статті розглянуто розвиток підходів до навчання іноземних мов і передбачені ними основні принципи; визначено підходи, застосування яких дозволяє оптимізувати процес оволодіння іноземними мовами студентами нелінгвістичних навчальних закладів.

Ключові слова: підходи до навчання іноземних мов, комунікативний підхід, контекстний підхід.

Аннотация. В статье рассмотрено развитие подходов к обучению иностранным языкам и предусмотренные ими основные принципы; определены подходы, применение которых позволяет оптимизировать процесс овладения иностранными языками студентами нелингвистических образовательных учреждений.

Ключевые слова: подходы к обучению иностранным языкам, коммуникативный подход, контекстный подход.

Summary. The development of foreign languages teaching approaches is considered in the article, as well as their main principles; there are also defined the approaches which are the most effective ones in the process of teaching students of nonlinguistic educational institutions.

Key words: foreign languages teaching approaches, communicative approach, context approach.

Постановка проблеми. Діахронічний аналіз лінгводидактики свідчить про різноманітність підходів, що застосовувалися до навчання мови в різні історичні періоди. Домінування того чи іншого підходу визначається потребами суспільства та панівними в кожний період часу лінгвістичними парадигмами. В наш час є очевидною необхідність створення нової моделі стійкого розвитку суспільства. Відтак актуальним стає дослідження проблем, пов'язаних із підвищенням професійної компетентності майбутніх спеціалістів, їхньої підготовки до діяльності у сучасних соціально-економічних умовах. Досліджуючи стандарти вищої професійної освіти протягом останніх років, не можна не відзначити помітне зростання рівня вимог до володіння іноземною мовою студентами нелінгвістичних навчальних закладів. При цьому володіння іноземною мовою охоплює не тільки уміння здобувати професійну інформацію. В умовах розширення сфер співробітництва із зарубіжними партнерами надзвичайно актуальною стає здатність взаємодіяти з іноземними колегами. Відповідно одним з найважливіших елементів професійної компетентності майбутніх фахівців є володіння іноземною мовою на рівні, доступному для сприйняття реципієнтом. І саме навчання іноземної мови як засобу комунікації у процесі майбутньої професійної діяльності є пріоритетним завданням. Таким чином, формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців, необхідної їм для обробки та використання інформації іноземною мовою, є актуальною проблемою сучасної професійної вищої школи.

Мета статті. Проаналізувати розвиток підходів до навчання іноземних мов і передбачені ними основні принципи та визначити сучасні підходи, застосування яких сприяє оптимізації процесу оволодіння іноземними мовами студентами нелінгвістичних навчальних закладів.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Слушні ідеї, які практично визначають альтернативний підхід до проблеми, виникли не зараз і навіть не у минулому столітті. Якщо проаналізувати розвиток підходів до навчання іноземної мови у контексті розвитку людства взагалі, зрозуміємо, що саме ця наука зазнала найбільших змін серед усіх інших. Кожний новий погляд практично повторював собою попередні, давно забуті людством. У добу класичної Греції і латинського Середньовіччя наголос робився саме на функціональному аспекті вивчення мови. Спершу грецька мова, а потім і латина, використовувались як мови спілкування у різних галузях (філософії, релігії, політиці, бізнесі тощо). Вчителі використовували техніку аудіювання, стимулювали усне мовлення учнів. Але кількість письмових текстів була досить обмеженою, і словники не були доскональними. Пошуки альтернативного класичному типу навчання йшли з коліски людства. У “Республіці” Платона (427-347 роки до н.е.) проголошується абсолютно сучасний принцип гармонійного взаємозв'язку у навчанні й заклик до пошуку абсолюту в усіх сферах людської діяльності [7].

В епоху Відродження переважає підхід формального навчання мови: надається перевага граматиці й підрядковому перекладу. З'ясовується, що класична письмова форма абсолютно відрізняється від загальноживаної, через те остання отримує клеймо “вульгарної латини”. Швидкий розподіл мови на “вульгарну” і “класичну” спричинив те, що класичною мертвою мовою, яку викладали у школі, ніхто не говорив, а “вульгарною” спілкуватись соромились. Мішель Монтень (1533-1592) і Френсіс Бекон (1561-1626) наголошували на потребі будувати навчальний процес узагалі на практичному досвіді учнів, а не на механічному запам'ятовуванні. Саме в цей період місцеві діалекти різних національностей набувають все більшої ваги: англійська, німецька, французька, італійська, датська [6, 7].

Протягом XVII століття акцент знову зміщується з аналізу на активне використання мови. Найбільш відомим вчителем мови і методистом цього часу є Я.А.Коменський, який вперше опублікував підручник із техніки викладання мови. Головним його принципом було проголошено гармонійний взаємозв'язок у навчанні, пошук абсолюту у техніці викладання. Я.А.Коменський був автором також і загальних правил для вчителя іноземної мови [3, 31]: використовуйте імітацію замість правила; примушуйте учнів повторювати за вами; на початку обмежуйтеся невеличким словником, не пропонуйте вчити правила; тренуйте говоріння й читання; учіть мови наочно, щоб вона була значущою. Вчений уперше освітив індуктивний підхід до мови, метою якого було швидше навчити користуватись мовою, аніж аналізувати її. В той самий час вчений не заперечував необхідності теоретичних знань: вони повинні були гармонійно поєднуватись із практикою”[3, 4].

На жаль, ідеї Я.А.Коменського та його послідовників протримались тільки до початку XIX століття і знову поступились місцем систематичному вивченню латинської та інших граматик, класичних текстів майже в усіх навчальних закладах Європи та Америки. Історичний аналіз проблеми знаходимо у працях як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: М.С.-Мерсія, Г.Хаммерлі, Д.Брауна, Дж.Річардза і Т.Роджерза; Л.Я. Хоменко та інших [10; 11; 9; 12;8;7].

Виклад основного матеріалу. На основі ретельного аналізу наукових праць [12; 9; 7; 10] пропонуємо розглянути такі підходи до навчання іноземної мови та передбачені ними принципи:

- граматично-перекладний метод, що передбачає ведення інструктажу рідною мовою; обмежене використання іноземної мови в активі; наголошення на граматичних формах; використання складних класичних текстів для читання; не обов'язкове володіння викладачем іноземною мовою;

- прямий, або безпосередній підхід виникає як реакція на попередній і проголошує наступні принципи: рідна мова може не використовуватись, учитель може не володіти нею; заняття починають діалоги й анекдоти у сучасному розмовному стилі; граматика вивчається індуктивно; літературні тексти читаються цілком для задоволення і не аналізуються граматично; учитель має бути носієм мови або мати природну вимову й навички спілкування;

- підхід на базі читання передбачає: вивчення тільки тих граматичних правил, що потрібні для читання; контроль, передусім, словникового запасу; типова техніка навчання – переклад; мета навчання – читання; викладач може не володіти іноземною мовою бездоганно;

- базисні підходи аудіолінгвізму, що успадковує багато чого від прямого підходу, але додає винаходження структурної лінгвістики й біхевіоризму, є: заняття повинно починатись з діалогу; головні стратегії навчання – це імітація й запам'ятовування, адже мова – це сформована звичка; правила повинні викладатись індуктивно; спершу формуються навички аудіювання і говоріння, потім – читання й письма; правильна вимова має ретельно контролюватись; словник на початковій стадії навчання має бути обмеженим; помилки повинні передбачатись, а не коригуватись; мова може використовуватись без контексту;

- слідування усім вищезгаданим принципам підлягає суворому контролю;

- ситуативний підхід, який базується на прямому підході, теорії біхевіоризму і досягненнях британських лінгвістів того часу, має такі загальні засади: усне мовлення – перш за все; в аудиторії використовується тільки та мова, яка вивчається; вивчаються тільки загальноживані лексичні одиниці; пояснення граматичних структур відбувається від простого до складного; нові одиниці презентуються, опрацьовуються, використовуються ситуативно;

- пізнавальний, або розвивальний підхід (початок 60-х років) базувався на працях Н. Чомського і стверджував, що навчання повинно вестись на засадах індуктивної граматики і розвивальної психології, концепція лінгвістичної навички відкидалась і найбільша увага приділялась побудові речення;

- гуманістичний підхід відзначає домінуючу роль соціуму у людській поведінці і своїми принципами проголошує: повагу до індивіда (учень, вчитель, студент), до його почуттів; значущий для індивіда зміст комунікативних вправ; проведення роботи у парах і невеличких групах; важливість сприятливої атмосфери в аудиторії; необхідність взаємної підтримки і взаємодії; самореалізацію у процесі вивчення іноземної мови; володіння вчителем і рідною мовою учнів, й іноземною; поступове уникнення перекладу у навчальному процесі.

- комплексний підхід виходить із нових винаходів у дослідженні засвоєння першої мови, що визнають ці процеси (засвоєння рідної й іноземної мов) спорідненими, цей підхід ґрунтується на засадах: необхідності переваги аудіювання і сприйняття на слух на початковому етапі вивчення мови значущих реплік, промов чи текстів та відповіді на них невербально; поступове, не примусове формування навичок усного мовлення; визначення прогресу у навчанні на кожному етапі за рахунок значущих надбань учнів чи студентів; вивчення правил необхідне, але не за рахунок вимушеного спілкування; виправлення помилок не обов'язкове, головне, що студент розуміє і його розуміють; якщо викладач не є носієм мови, він зобов'язаний використовувати аудіо- і відеоматеріали [9; 11; 7];

- комунікативний підхід орієнтований на організацію процесу навчання, що є адекватним процесу реального спілкування завдяки моделюванню таких основних закономірностей мовленнєвого спілкування: діяльнісний характер мовленнєвого спілкування, що втілюється в комунікативній поведінці викладача як учасника процесу спілкування та навчання, і в комунікативно вмотивованій, активній поведінці студента як суб'єкта спілкування та навчання; предметність процесу комунікації, що має бути змодельована обмеженим, але точно визначеним набором предметів обговорення (тем, проблем, подій і т. ін.); ситуації спілкування, що моделюються, як найтипівіші варіанти стосунків студентів між собою; мовленнєві засоби, які забезпечують процес спілкування та навчання за даних ситуацій [4]. Відповідно принципами комунікативного підходу є: 1) мовленнєва спрямованість навчального процесу, яка полягає не стільки в тому, що ставиться мовленнєва практична мета (це є характерним для багатьох інших підходів), скільки в тому, що шляхом до цієї мети є саме практичне користування іноземною мовою; 2) індивідуалізація при керівній ролі її особистісного аспекту як головного засобу створення мотивації та активності студентів з урахуванням їхнього життєвого досвіду, контексту діяльності, сфери інтересів, емоційної сфери і статусу конкретної особистості в колективі; 3) функціональність, яка забезпечує відбір іншомовного матеріалу як такого, що є адекватним процесу комунікації; 4) ситуативність, що розглядається як засіб мовленнєвої стимуляції і як умова розвитку мовленнєвих навичок; при цьому під "ситуацією" розуміють систему взаємовідносин співрозмовників, яка відбивається в їхній свідомості; 5) новизна, що проявляється в постійній зміні предмета розмови, обставин, завдань тощо [4]. За комунікативного підходу студенти набувають комунікативної компетенції — здатності користуватись мовою залежно від конкретної ситуації. Вони навчаються комунікації у процесі самої комунікації. Найважливішою характеристикою такого підходу є використання автентичних матеріалів, тобто таких, якими дійсно послуговуються носії мови. З самого початку студенти оволодівають усіма чотирма видами мовленнєвої діяльності на понадфразовому й текстовому рівнях, використання рідної мови є обмеженим. Водночас при оцінюванні враховується не тільки правильність, але й швидкість усного мовлення та читання;

- контекстний підхід, застосування якого разом з комунікативним підходом, розглянутим вище, найбільше сприяє оптимізації навчального процесу у нелінгвістичних навчальних закладах. Адже саме цей підхід передбачає трансформацію навчальної діяльності в професійну, що, зі свого боку, означає не просто заміну одного типу діяльності на інший, а зміну самої позиції особистості, яка зі споживача інформації перетворюється на її здобувача і користувача. А.О.Вербицький розробив ряд основних принципів контекстного навчання, до яких належать: принцип педагогічного забезпечення особистісного включення студента в навчальну діяльність; принцип послідовного моделювання в навчальній діяльності студентів цілісного змісту, форм та умов професійної діяльності; принцип проблемності змісту навчання і процесу його розгортання в освітньому просторі; принцип адекватності форм організації навчальної діяльності цілям і змісту освіти; принцип провідної ролі спільної

діяльності, міжособистісної взаємодії і діалогічного спілкування суб'єктів освітнього процесу; принцип педагогічно обґрунтованого поєднання нових і традиційних педагогічних технологій; принцип єдності навчання і виховання особистості професіонала [1, 53].

Висновки. Діахронічний аналіз підходів до навчання іноземної мови яскраво свідчить, що різноманіття підходів, методів та інноваційних технологій було підготовлено попередніми зусиллями теоретиків і практиків навчання мови. Різноманітність призвела до еkleктизму, тобто до відбору якісно вагомих елементів із кожного методу і їх поєднання у наукових працях і практичній діяльності. Найбільше оптимізації процесу оволодіння іноземними мовами студентами нелінгвістичних навчальних закладів сприяє застосування комунікативного та контекстного підходів.

Література

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход /А.А.Вербицкий. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
2. Зимняя И.А. Психология обучения неродному языку / И.А. Зимняя. – М.: Русский язык, 1989. – 219 с.
3. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения. – М.: Госпедиздат Мин. Просвещения РСФСР, 1955. — 665 с.
4. Пассов Е.И. /Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
5. Пентлюк М.І. Теоретичні орієнтири сучасної української лінгводидактики // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 22 (209). – Ч. II. – С. 12 – 21.
6. Скалкин В.Л. Основы обучения устной иноязычной речи / В.Л.Скалкин. – М.: Русский язык, 1981. – 248 с.
7. Стиркіна Ю.С. Підходи до вивчення іноземних мов: діахронічний аспект [електронний ресурс] / Стиркіна Ю.С. – Режим доступу <http://ukped.com/skarbnichka/780-.html>.
8. Хоменко Л. Я. Нові методи навчання на Заході // Іноземні мови. — 1998. — № 1. — С. 32 — 35.
9. Brown H. Douglas. Principles of Language Learning & Teaching. – USA: Prentice Hall, 1980.
10. Celce-Murcia M. Language teaching approaches: an overview // Teaching English as a second or foreign language / edit. Celce-Murcia M. — 2nd edit. — Boston, M. A.: HEIMLE & HEIMLE publ. — 1991. — P. 3 — 10.
11. Hammerly Hector. An Integrated Theory of Language Teaching. – New-York: Gordon & Breach, 1985.
12. Richards J. C., & Rodgers T. S. Approaches & methods in language teaching. — New York: Cambridge University Press, 1991. — 171p.